

VILÁG- TÖRTÉNET

16. (48.) évfolyam 2026. 1.

AZ ELTE HUMÁN TUDOMÁNYOK KUTATÓKÖZPONTJA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **ANTUN NEKIĆ**
A *(TOTA) SCLAUONIA* FOGALOM JELENTÉSTARTOMÁNYAI
A 13. SZÁZADBAN
- **GÁL JUDIT**
BIRTOKOK, HÁBORÚK, REFORMOK
- **B. HALÁSZ ÉVA**
A SZLAVÓN BÁNOK HELYETTESÍTÉSE A 14. SZÁZADBAN
- **IVAN MAJNARIĆ**
EGY NEMZET SZÜLETÉSE
- **KÁDAS ISTVÁN**
AZ ADRIA PARTJÁTÓL A HERNÁD VÖLGYÉIG
- **PÉTERFI BENCE**
ANDREAS KRABAT VON LAPPITZ ÖNÉLETÍRÁSÁNAK
ÚJ KÉZIRATA
- **SZEMLE**
RUDOLF VERONIKA ÍRÁSA

VILÁGTÖRTÉNET
Az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Szlavónia, Horvátország és Dalmácia. Sokszínű történetek – eltérő megközelítések (B. Halász Éva)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Antun Nekić: A <i>(tota) Sclauonia</i> fogalom jelentéstartományai a 13. században	5
Gál Judit: Birtokok, háborúk, reformok. Trau és Spalato konfliktusai a magyar királyi politika tükrében (1105–1270)	35
B. Halász Éva: A szlávón bánok helyettesítése a 14. században. <i>Vicebanus</i> , <i>vice(s)gerens, tutor, occupator, rector</i>	55
Ivan Majnarić: Egy nemzet születése. A horvát nemesség identitása a 14. század második felében	75
Kádas István: Az Adria partjától a Hernád völgyéig. Az abaúji Raguzaiak	93
Péterfi Bence: Andreas Krabat von Lappitz önéletírásának új kézírata	111
<i>Szemle</i>	
A gazdaságpolitika a területiális uralom kiépítésének szolgálatában (Rudolf Veronika)	167

Jelen számunkat B. Halász Éva szerkesztette

Egy nemzet születése

A horvát nemesség identitása a 14. század második felében

Az elmúlt harminc évben az identitásról és a nemzetről szóló kutatások egyre inkább a figyelem középpontjába kerültek. Ez aligha meglepő, ha figyelembe vesszük a társadalmi és politikai körülményeket: a kommunista rendszerek bukását, a hidegháború és a világ ezzel járó megosztottságának a végét, a felgyorsuló globalizációt és az elit átalakulását. Az identitáskutatásban megfigyelhető trendek nem kerültek el a középkorkutatást sem: innovatív megközelítéseket alkalmazva kiemelkedő eredmények születtek, különösen a korai középkor történetének vizsgálatakor.¹ Ennek következtében a nemzetépítés kérdését gyakran a primordialista, instrumentalista, konstruktivista, valamint az utóbbi időben etnoszimbolista modellek alapján közelítették meg.²

Éppen az utóbbi modellre, pontosabban Anthony Smith³ előfeltevéseire támaszkodva kezdett el újabban néhány kutató mélyebb történeti vizsgálatokra összpontosítani, a történelmi jelképeket és az adott kor szellemiségét értelmezni, ami arra készítette őket, hogy a szemléletváltás következtében elhagyták a hagyományos modelleket. Ezt a kérdést azonban jelen tanulmány keretei között nem tárgyaljuk részleteiben, csupán két tényről említünk meg: a Smith előtti modellek – mint a Clifford Geertz, Frederik Barth, Pierre van den Berghe, Ernest Gellner, Elie Kedouri, valamint Benedict Anderson, John A. Armstrong, Rogers Brubaker, sőt Steven Grosby⁴ és maga Smith által javasoltak – nem vizsgálták szakszerűen és megfelelő alaposággal a múltat; illetve az identitás- és a nemzetkutatás új irányzatai nem az

* A szerző a Horvát Katolikus Egyetem Történelem Tanszékének egyetemi tanára (Hrvatsko katoličko Sveučilište Sveučilišni odjel za povijest, 10000 Zagreb, Ilica 244., ivan.majnaric@unicath.hr). A tanulmány a Horvát Tudományos Alap támogatásával készült (Anžuvinski archiregnum u srednjoistočnoj i jugoistočnoj Europi u 14. stoljeću: pogled s periferije / Angevin Archiregnum in East Central and Southeastern Europe in the 14th Century: View from the Periphery (AAPSP). nr. IP-2019-04-9315.). Angolul megjelent: Majnarić, 2021.

1 A kora középkori identitás kérdésével foglalkozó kritikai irodalom terjedelmes. A Délkelet-Európára vonatkozó legjelentősebb tanulmányok: Pohl–Reimitz, 1998; Hen–Innes, 2000; Gillett, 2002; Geary, 2003; Curta, 2005; Curta, 2008; Stepanov, 2010; továbbá Berend, 2001. A kora középkori horvát identitásról lásd: Budak, 1995; Milošević, 2000; Budak, 2008; Dzino, 2010; Ančić–Shepard–Vedriš, 2018; Dzino–Milošević–Vedriš, 2018.

2 A nacionalizmus elméleteivel foglalkozó kritikai irodalom is terjedelmes. Az eltérő megközelítések áttekintéséhez lásd: Özkirimli, 2010. Továbbá lásd még a 3–6. jegyzetben felsorolt tanulmányokat.

3 Vö. Smith, 1999; Smith, 2000; Smith, 2009.

4 Vö. Geertz, 1963; Barth, 1969. 9–38.; Van den Berghe, 1981; Armstrong, 1982; Gellner, 1983; Kedourie, 1994; Hall, 1998; Grosby, 2005; Anderson, 2006.

angolszász történeti és szellemi közegekből származtak, hanem egy olyan generációtól, amelynek nem volt közvetlen kapcsolata a második világháborúval. Az elméleti előfeltevések és a tényleges múlt ismerete közötti szakadékot mindenesetre csak a közelmúltban sikerült áthidalni, és ez időnként a javasolt elméleti modellek elvetéséhez vezetett, amint azt például John Breuilly, Miroslav Hroch⁵ és elsősorban Caspar Hirschi vagy Azer Gat⁶ (premodern nemzetekről szóló) tanulmányaiból is kitűnik.

Az identitáskutatás, tárgyilagossága ellenére, nem választható el teljesen attól, ahogyan az egyes kutatók szubjektíven értelmezik azt. Ugyanakkor úgy vélem, hogy bármelyik identitás elválaszthatatlan kulcselemei közé tartozik a társadalmi konstrukció és az adott helyzet, valamint a „másikkal” való találkozás. Ennek megfelelően az identitás felfogható úgy is, mint az általános kontextusban megmutatókozó mentális mintázatok tartóssága és az egyéni kontextusban – a körülmények függvényében – végbemenő folyamatos változás közötti állandó feszültség.

Mindezt szem előtt tartva tanulmányomban a késő középkori horvát nemesség identitásának kérdésére összpontosítok. Először is megvizsgálom azokat a körülményeket, amelyek között a nemesség identitásának egyes elemei kialakultak, valamint az identitás egyetemlegességét, továbbá a folytonosságának és/vagy az átalakulásnak körülményeit. Ennek során alátámasztom azt a hipotézist, hogy a késő középkori horvát nemesség identitásában valóban fel lehet fedezni a horvát nemzet elemeit. Mielőtt azonban a késő középkori horvát nemesség önazonosságának a kérdésével foglalkoznék, egy rövid történeti áttekintést adok a 14. századi Horvát-Dalmát Királyságról.⁷

5 Breuilly, 1993; Hroch, 2007; Hroch, 2015.

6 Vö. Hirschi, 2012; Gat, 2013.

7 A következőkben többnyire a Horvát Királyság kifejezést fogom használni, összhangban a késő középkori politikai elmélettel, amiről lentebb részletebben is szólok, valamint a modern kompozit államelmélettel (lásd: Elliott, 1992; Backerra, 2019). Egyszerűbben fogalmazva: az Anjou uralkodó több, egymástól elkülönült területet kormányzott, melyek közül csak néhány maradt királyság a későbbi időszakokban, vagy legalábbis annak tekintették őket. A középkori Európa más részeitől eltérően az Anjou uralkodót csak Szent István koronájával koronázták meg, amely azonban az uralkodó hatalmának teljességét szimbolizálta. A korona fennhatósága alatt álló területek állandóan változtak, és csak a 14. század második felében – összhangban az új politikai elmélettel és gyakorlattal – kapcsolódott össze véglegesen és elválaszthatatlannal a korona az absztrakt – elsősorban a (tulajdonképpeni) Magyarországra korlátozódó – államfogalom fejlődésével. Ez a probléma meghaladja e tanulmány kereteit (lásd bővebben: Péter, 2003). Ezt az érvelést folytatva úgy vélem, hogy a történetírásban leggyakrabban használt Magyar-Horvát Királyság kifejezés nem felel meg a késő középkori viszonyoknak, és – mint ilyen – fogalmi anakronizmus. Annak érdekében, hogy hangsúlyozzam a kelet-adriai városok (Dalmát Királyság) és a hátsórszág (Horvát Királyság) közötti társadalmi és igazgatási különbséget, az utóbbi kifejezést fogom használni. Emellett a kutatásom az utóbbira vonatkozik, és nem az előbbire.

A királyi reformok és a *Pacta conventa*

A 14. század közepe táján a Horvát Királyság nemességének többsége az előző időszakhoz képest új társadalmi helyzetben találta magát.⁸ Ez elsősorban a magyar Anjouk felemelkedésével magyarázható: Károly és fia, I. Lajos helyreállították és hatékonyra tették a királyi hatalmat, méghozzá a Szent Korona alatt álló országok minden szegletében, ott is, ahol az az utolsó Árpádok idején súlyosan meggyengült. Hatalmuk megszilárdítása érdekében az uralkodók közvetlen katonai és jogi eszközökkel szabályozták a nemesség helyzetét, azzal a céllal, hogy elfogadható mértékűre csökkentsék a nemesek között fennálló tényleges különbséget. Ez magában foglalta a nemesség jogi helyzetének egységesítését 1351-ben vagy 1352-ben⁹ – jóllehet ezen dekrétumok hatása a Horvát Királyság nemeseinek egymás közötti viszonyaira, valamint a nemesség és a központi hatalom kapcsolatára igencsak kérdéses volt –, továbbá a nemesség formális megszervezését, elsősorban a király által szó szerint újjáélesztett megyék keretei között. Ezek a királyi intézkedések természetesen nem találtak békés visszhangra. Miután a Subics, a Frangepán és a korbiai nemesi családok a 14. század közepére behódoltak az uralkodó közvetlen katonai támadása vagy legalábbis katonai erejének demonstrálása következtében, a Horvát Királyság nemességének többi része egy átgondoltabb, összehangoltabb politikai program révén igyekezett ellenállni a királyi reformoknak. Ez a politikai program az, ami lehetővé teszi a minket most leginkább érdeklő nemesi családok identitásának vizsgálatát.¹⁰

A nemesség politikai programjának rendkívül szemléletes megfogalmazása az említett királyi intézkedések vonatkozásában egy *Pacta conventa* néven ismert elbeszélő forrásban található,¹¹ amely napjainkban is a horvát nemzeti identitás egyik alapköve. Röviden összefoglalva, ez az okmány 1102-re, vagyis a horvát királyi ház kihalása utáni időszakra teszi az eseményeket, és egy állítólagos megállapodást ír le Könyves Kálmán magyar király és a tizenkét horvát nemzetség képviselői között, amelynek értelmében a nemesek különböző kiváltságaik megerősítéséért cserébe elismerik Kálmánt Horvátország királyának. Ugyanakkor, figyelembe véve azt a tényt, hogy a *Pacta* határozottan a 14. századra datálható,¹² jogosan merül fel a kérdés, vajon ez a dokumentum tekinthető-e a szélesebb értelemben vett identi-

8 A Dalmát–Horvát Királyság 14. századi történelmének áttekintése: Klaić–Petricoli, 1976. 291–374.; Ančić, 1997; Raukar, 1997. 77–88.; Karbić, 1999; Karbić, 2000a. 58–138.; Engel, 2001. 140–277.; Ančić, 2009.

9 A dekrétumokra lásd: Somogyi, F. – Somogyi, L., 1986.

10 A 8. lábjegyzetben idézett munkákon kívül az Anjou-uralomra lásd: Várdy–Grosschmid–Domonkos, 1986; Rady, 2002; Klaniczay, 2002; Csukovits, 2013; Szende, 2016; Laszlovsky et al., 2018.

11 Vö. CDCr II. 8–9. 5. szám. A horvát történettudományban a *Pacta conventa*ról folytatott vita áttekintésére lásd: Klaić, 1958–1959; Antoljak, 1980. 11–43.; Beuc, 1985. 73–85.; Raukar, 2002. 28–33. Továbbá: Ančić, 1998; Jakšić, 1998. 269–286.; Margetić, 2003. 112–131.; Majnarić, 2018. 107–111.

12 A legújabb érvelés a *Pacta* 14. századra történő keltezése vonatkozásában: Majnarić, 2018. 110–118. Lásd továbbá a korábbi vitát a 11. lábjegyzetben idézett munkákban. Fontos hangsúlyozni, hogy a 11. századi és a 12. század eleji politikai elméletben a politikai képviselő fogalma még nem létezett, legalábbis abban a formában, ahogyan az a *Pacta*ban megjelenik. Ebben az összefüggésben nem tételezhető fel semmiféle megállapodás lehetősége az uralkodó és nemesi alattvalói mint azonos társadalmi és politikai hatalmi szinten álló partnerek között, ami egy ilyen megállapodás megkötésének előfeltétele lenne. De

tásépítés diszkurzív keretének. Ennek fényében szükségesnek tartom közelebbről megvizsgálni az identitás tágabb kontextusát, ami a 14. század második felében a horvát nemesség körében a *Pacta conventa*-ban is megnyilvánuló, diszkurzív politikai program megfogalmazásához vezetett.

A horvát nemesség identitásának alapjai

A 14. századi horvát nemesség esetében két szorosan összefüggő identitás határozható meg: az egyik Horvátország utolsó, kétségkívül törvényes királyának, Dmitar Zvonimirnek¹³ az emlékeztetéséhez kapcsolódik, míg a másik a Horvát Királyság tizenkét nemzetségének nemesei (*nobiles duodecim generationum regni Croatiae*) alkotó közösséghez kötődő identitás. Írásomat az utóbbival kezdem, és később visszatekintek az előbbihez.

A forrásokban mindössze néhány helyen említik a tizenkét nemzetség nemeseit (*nobiles duodecim generationum*),¹⁴ ezek között a *Pacta* az egyetlen, amely részletes betekintést kínál a közösség belső működésébe. Ugyanakkor a *Pacta* elemzése két fő üzenetet közvetít: az egyik a nemesek közösségére vonatkozik, a másik pedig a közösség Horvát Királysághoz fűződő jogára. Továbbá, e közösség nemesei úgy jelennek meg a műben, mint a királyság egyetlen releváns politikai szereplői.¹⁵ Éppen a nemesek körében ápolták Zvonimir király emlékét.

A 14. század folyamán, bizonyára a bribiri Subics családból származó bánnokhoz – akik a Horvát Királyság vitathatatlan urai voltak a 13. század utolsó és a 14. század első két évtizedében¹⁶ – közel álló körök kezdeményezésére Zvonimir király alakja igazi reneszánszát élte. Napjainkban ennek az újjáéledésnek csak néhány nyoma azonosítható, melyek közül a legjelentősebb Zvonimir király halálának története. Ennek különböző változatait számos elbeszélő forrás feljegyezte,¹⁷ közülük a legrégibb a 14. századra tehető.¹⁸

A történet azonban Zvonimir király uralkodási idejéhez (1076–1089) képest anakronisztikus, és nem támasztják alá kortárs források. A következőképpen foglalható össze: az első keresztes hadjáratra történő felhíváskor Dmitar Zvonimir

a koncepció létezett már a 14. században, és egyre nagyobb jelentőségre tett szert. A politikai elmélet kérdésére különösen a korporatív csoportok tekintetében a későbbiekben vissza fogok térni.

13 Zvonimir király alakjának 14. századi felélesztéséhez: Goldstein, 1984; Ančič, 1997; Karbić, 2000b. 271–280.

14 Ezekre a forrásokra: Klaić, 1956. 92–94.

15 Hasonló üzenetet hordoz a *Pripis Supetarskom kartularu* néven ismert forrás is (az elnevezés problémájáról: Ančič, 2013. 165.). A *Pripis* 12 nemzetséget sorol fel, amelyek a Horvát Királyságot uralták. A hat nemzetség közül (amelynek neve megegyezik a *Pacta*-ban említettekkel) választották ki Horvátország bányáját. Így a bánnak a horvátok nemzetségéből (*de genere Croatorum*) kellett származnia. A második hat nemzetség adta a horvát megyék (*in comitatibus Croacie*) ispánjait. Ez világosan mutatja a *Pacta* és a *Pripis* központi üzenete közötti összefüggést.

16 Lásd még: Karbić, 2000a. 58–97.

17 A források áttekintése és a történet különböző változatai: Šišić, 1905; Kurelac, 1970–1971; Karbić, 2000b. 271–280.

18 A 12. lábjegyzetben idézett munkákon kívül lásd: Ančič, 1997; Nemet, 2006.

király összehívta alattvalóit egy Knin közelében tartott gyűlésre, ahol azok megtagadták a hadba vonulást, s amikor a király ragaszkodott hozzá, halálosan megsebesítették. A történet legrégebb írott változata szerint a Subics család székhelyén, Bribirben álló Boldogságos Szűz Mária-templom lett a király sírjának helye. Egyes verziókban a király utolsó leheletével megátkozta a horvátokat, kijelentve, hogy soha többé nem lesz saját királyuk, hanem idegenek uralma alatt fognak élni. A kapcsolat a Subics családdal – Bribir említése¹⁹ mellett – megnyilvánul abban is, hogy a történet végső változatának közvetlen történelmi előképe – amint azt Damir Karbić meggyőzően kimutatta – Subics Mladen comes hirtelen bekövetkezett halála volt, aki a 14. század közepén Lajos király legbefolyásosabb ellenfelének számított Horvátországban. Nem véletlen, hogy a traui székesegyházban található sírján szereplő felirat Mladent a horvátok erős pajzsának (*Croatorum clipeus fortis*)²⁰ nevezi. Ez a titulus és az egész felirat ugyanazt a szimbolikus és ideológiai üzenetet közvetítette, mint amit a tizenkét nemzetség nemeseinek közössége is vallott.

E rövid áttekintésből is nyilvánvalóan látszik, hogy a Subics család ideológiai kapcsolatot teremtett a jó és igazságos uralkodóval, Zvonimirrel, ami – saját és Zvonimir pápasághoz fűződő viszonya analógiája alapján – lehetővé tette, hogy hatalmuk isteni legitimációját alátámasszák. Ezáltal pedig uralmukat Zvonimir – az utolsó hazai dinastiából származó király – uralkodásának természetes és törvényes folytatásaként mutassák be.²¹ A Subics család hanyatlása után ezt az elképzelést tovább ápolta az a horvát nemesi kör, amely a 13. század végén és a 14. század elején a család köré szerveződött. A 14. század második felére, ahogyan a dokumentumok is bizonyítják, a horvát nemesség és a „jó király”, Zvonimir közötti kapcsolat gondolata a múltjuk hagyományos értelmezésének részévé vált. Így a nemesség önmagát a folytonosság hordozójaként és a királyság fő politikai szereplőjeként jelenítette meg a történelmi jog alapján Zvonimir „szent” uralma örökségének legfőbb és közvetlen részeseként. A nemesek számára Zvonimir király alakja közös emlékezetük és nemzetiösszetartozásuk központi eleme volt, és e közös eredetük révén olyan elitként tekintettek magukra, amely jogosult arra, hogy a királyság egyetlen valóban jelentős politikai szereplője legyen.

A Karinjani nemzetségbeliek esete világosan mutatja ezt a felfogását. 1360-ban néhány lapaci nemes Zarában az Erzsébet királyné és a Horvát Királyság esküdtjei vezette királyi bizottsághoz fordult, hogy a Karin földjére vonatkozó jogait megvédjék.²² Többek között azt állították, hogy amikor a Lapcsani nemzetségbeli Vniha feleségül vette Zvonimir király leányát, Klaudát, apósától kapta Karint. Mivel Vniha örökös nélkül hunyt el, Karint a rokonai örökölték, és leszármazottjaik

19 Ugyanebben az összefüggésben meg kell jegyezni, hogy Pál bán emléktáblát állíttatott Zvonimir király emlékére a bribiri Boldogságos Szűz Mária-templomban (Marun, 1897; Karbić, 2000b. 275–276.), illetve azt is, hogy a Subicsok állítólag levelet írtak VIII. Bonifác (1294–1303) pápának, melyben azt állították, hogy Horvátország Zvonimir király ideje óta a Szentszék hűbértoka volt (HC 97.).

20 MIC 242. Vö: Ančić, 2013. 167.

21 A Subicsok isteni jóváhagyásának lehetséges következményeiről lásd: Ančić, 2020.

22 CDCr XIII. 69–71. 54. szám. Az eset összefüggéseire lásd: Majnarić, 2018. 103–107. A királyi jogok szabályozásában betöltött jelentőségéről lásd a hasznos megjegyzéseket Mirjana Matijević Sokol munkájában: Matijević Sokol, 2008. 254.

még 1360-ban is kezükön tartották a földet. Állításaikat nem tudták írásos bizonyítékkal alátámasztani – ami akkoriban általánosnak számított –, csupán egyfajta történeti joggal kapcsolatos érveléssel éltek. A Horvát Királyság esküdtjei támogatták igényüket, így a királyi udvar is elfogadta a Vniháról és Zvonimirről szóló állításaikat jogos érvként. Úgy tűnik, a döntő érv – túl azon, hogy a nemesek a király emberei voltak – az a jogi formula volt, mely szerint a nemesek Karin földjét *iusta et legitima prescriptione precedente* birtokolták. Ez pedig nem annyira Zvonimir király személyével magyarázható, hanem abból az állításukból következett, hogy az örökös nélkül elhunyt Vniha jogos örökösei a Lapcsaniak voltak.

Ugyanakkor az elit Zvonimir király alakjával való azonosulása fokozatosan hatással volt a Subics család megítélésére is. Ez központi helyet biztosított neki a helyi közösség társadalmi emlékezetében, mivel Zvonimir király alakja felidézte a Subics bánok időszakának „dicső múltját”, és ezáltal az elit a múltját is ünnepelte. Ez a fajta társadalmi emlékezet valódi hatással volt a nemesség mindennapi joggyakorlatára. A 14. század második felében és a 15. században számos alkalommal megerősítették a Subics családból származó bánok által kibocsátott birtokadományokat.²³ Nem számított, hogy azok hitelesek voltak-e, vagy hogy az érintett feleknek kellett-e írásos bizonyítékot benyújtaniuk a jogi eljárások során: azok a közös jövőkép fontosságát tanúsítják.

Éppen ezekre a közös mítoszokra és emlékekre támaszkodott a *Pacta* is. Ugyanakkor a maguk módján azt is hangsúlyozták, hogy a horvát nemességnek csak egy része alkotta a „választott népet” és minden kétséget kizáróan a politikai szereplőket is. Ez természetesen a tizenkét nemzetség nemeseire (*nobiles duodecim generationum*) vonatkozott, amiben – anélkül, hogy mélyebben belemennénk az érvelésbe – felismerhetjük a hagyományos, történelmi horvát nemességet, szemben azokkal a családokkal, amelyek a 13. század második felében és a 14. században a királyi katonai tevékenységhez kötődő rangemeléssel tettek szert a nemesi státuszra.²⁴ Egyszerűbben fogalmazva, a rendkívül szimbolikus elnevezés²⁵ tizenkét nemzetség nemessége a Horvát Királyság elitjének tekinthető, amelynek virágkora elsősorban a Subics család uralma idejére tehető.

A közösség kohéziója

A horvát nemesi elitben felfedezhető identitások elválaszthatatlanul összefonódnak egymással, és együtt alkották annak a politikai-ideológiai üzenetnek az alapját, amely a 14. század közepén a királyi felsőbbbség erőszakos érvényesítése ellen irányult. A *Pacta conventa* ennek az üzenetnek csupán diszkurzív keretét jelenti.

Röviden, az üzenet a „választott népet” oly módon jelenítette meg, mint megkérdőjelezhetetlen politikai szereplőt, amely a király előtt úgy lépett fel, mint

²³ Néhány esetre lásd: Majnarić, 2022.

²⁴ A 11. lábjegyzetben idézett munkák mellett további érvek: Majnarić, 2018. 118–120.

²⁵ A név, valamint a tizenkettes szám középkori szimbolikájáról: Majnarić, 2018. 113–114.

a történelmi nemesi szokások és jogok védelmezője a középkori Horvát Királyság területén. Ugyanakkor ezt az üzenetet a nemesség körében is ápolták, és annak egyes elemeit – például a történelmi jogokat – sikeresen alkalmazták a mindennapi életben, különösen azokban az esetekben, amelyek nem álltak közvetlen ellentétben a királyi rendeletekkel.

Ezen túlmenően – és elsődlegesen a diszkurzív szinten – ez az üzenet magában foglalta mindazokat az elemeket, amelyek nélkülözhetetlenek a nemzet eszméjének kialakulásához. Ez legszembetűnőbben a *Pacta* tartalmában mutatkozik meg, függetlenül annak keletkezési körülményeitől és a mai tudásunk szerinti értelmezésétől. Meg kell említeni, hogy a *Pacta* tartalma feltűnően egybeesik azzal öt jellemzővel, amit Anthony Smith a nemzeti identitásra vonatkozóan felsorol, legalábbis ha a késő középkor viszonyaiban vizsgáljuk és diszkurzív jelenséggént tekintünk rá.²⁶

Ha azokat az előfeltételeket, amelyek Smith modelljében a nemzeti identitás jellemzői, erre a tartalomra – a középkori valóság korlátaihoz igazítva – alkalmazzuk, akkor jelentős következtetésre juthatunk. A történelmi terület a Dráva folyó által határolt térséggel azonosítható;²⁷ a közös mítoszok és a történelmi emlékezet a „jó király” Zvonimir alakjával; a közös kultúra többek között az úgynevezett politikai-ideológiai üzenettel; a közös jogok és kötelezettségek a földhasználat jogával és a királyság védelmének köteletségével; a közös gazdaság az adófizetés alóli mentességgel.²⁸ Továbbá ha mindezekhez hozzáadjuk Zvonimir király alakjának szimbolikus újjáélesztését, akkor az Smith modelljének kiterjesztéseként is értelmezhető, olyan modellként, amely magában foglalja a nemzeti hős és a nemzeti szent kiforrott figuráját is. Noha ez leegyszerűsített kép, a modell alkalmazásának következményei több mint nyilvánvalóak. De vajon mindez azt jelenti-e, hogy a korabeli, teljes jogképességgel rendelkező alattvalók körében már a 14. században beszélhetünk horvát nemzetről?

Annak érdekében, hogy Smith modelljében ne a múlt valóságának egy újabb elméleti és anakronisztikus értelmezését lássuk, össze kell kapcsolni azt a késő középkori politikai elmélettel és annak társadalomra gyakorolt fontos következményeivel. A 14. század folyamán a politikai elmélet fejlődése és gyakorlati alkalmazása fokozatosan különböző korporációk kialakításához vezetett Európa-szerint.²⁹ Ezek egyszerre voltak a felülről érkező kormányzati akaratnak (a kormányzat centrifugális erejének) eredményei, valamint a társadalom alulról jövő szerveződés-

26 Vö. Smith, 1999. 104.

27 A középkori Horvátország északi határáról, a Dráva és különösen a Gvozđ toponímiákról, továbbá ez utóbbi földrajzi, de nem politikai területeket elválasztó szerepéről folyó legújabb vitákat lásd: Szeberényi, 2017; Ančić, 2019. 119–122. Hogy mi volt a Gvozđ valójában, és hol helyezkedett el, az világosan kivehető a késő középkori *Tabula Hungariae* térképről. A *Tabula*, összhangban a késő középkori térképészet módszereivel, domborzatszerű hegytömbként ábrázolja a Grobnik Alpoktól a Kapellán és a Plješivica át az Una folyóig húzódó területet. Meg kell jegyezni továbbá, hogy a földrajzi területek egyik legfontosabb azonosítási módja az volt, hogy milyen benyomást keltettek a szemlélőben. Ebben az összefüggésben fontos hangsúlyozni, hogy az ósláv gvozđ szó jelentése „(sűrű) erdő” vagy „hegy”.

28 A *Pacta* tartalmára lásd: CDCr II. 8–9. 5. szám.

29 A középkori korporációkról és korporációelméletéről lásd: Tierney, 1982. 29–53.; Canning, 1996. 84–134.; Burns, 2008. 341–606.; Watts, 2009. 43–157.; Latham, 2012. 60–91.

sének (a társadalom saját differenciálódásának). Egyszerűbben fogalmazva, a kormányzat állandó bővülése megkövetelte a társadalom pontosabb tagozódását, hogy annak irányítása könnyebbé váljon. Ennek a besorolásnak a mellékhatása a politikai közösség megerősödése volt, és idővel az, hogy ez a közösség részese lett a korábban kizárólag az uralkodónak fenntartott kormányzati előjogokból. A közösség különböző csoportokból állt, mindegyik sajátos helyzettel és jogokkal rendelkezett, de mindegyik a közjót tartotta szem előtt.³⁰

Időnként a – területi alapon, bizonyos társadalmi és/vagy gazdasági feltételeken alapuló és egy adott helyzetben működő – (korporatív) csoportok megjelenése felszínre hozta az elit törekvéseit. Ilyen volt a Horvát Királyság nemességének esete is, de az aktív királyellenes erők (mindenekelőtt a Subicsok) eltűnése és a királyi hatalom átfogó rendezése miatt ezek az erőfeszítések nem maradtak kizárólag elitista jellegűek. Ennek ellenére a királyság elitje vált annak a (korporatív) csoportnak a magjává, amit a 14. század második felében *Hrvati* néven ismerünk. Kezdetben a diskurzuson keresztül, majd pedig – az uralkodóhoz fűződő (normalizált) viszony mellett – a közösséghez való tartozás szimbolikus eszméjének közvetítésével az elit ösztönzést adott egy határozottabban körvonalazott, elkülönült közösség kialakulásához. Ezzel egyidejűleg megteremtette azt a fogalmi összetartó erőt, amely a közösséget másoktól megkülönböztette. Az elit által folyamatosan hangsúlyozott értékek – akár az elit maga találta ki őket, akár átvette és átalakította azokat – fokozatosan a közösség jogává váltak. Sőt, ezeket a jogokat egy idő után az uralkodóval kötött megállapodások is meghatározták, vagy legalábbis az a tény, hogy egy bizonyos mértékig elfogadta azokat.³¹

Amint azt korábban láttuk, a *Pacta* a legjobb diszkurzív példája ezeknek az értékeknek, de ezek felismerhetők a horvátok szokásaiban (*consuetudines Croatorum*)³² is, amelyek egy részét a novigradi törvénykönyv rögzítette.³³ Anélkül, hogy a részletekbe belemennénk,³⁴ ki kell emelni, hogy a szokások nem vitathatatlan normák voltak, hanem inkább irányelvek, amelyek a közösség saját tagjai iránti érzékenységét (vagyis összetartozás-érzését) szolgálták. A szokásokat ily módon az adott helyzetnek megfelelően alkalmazták a közösség önazonosságának megőrzése és fenntartása érdekében, valamint azért, hogy egyértelműen elkülönítsék a külső tényezőktől. Ezt az önmeghatározást gyakorlati intézkedések követték helyi szinten, amelyek megerősítették a közösség szerveződését, és biztosították saját helyi

30 A késő középkori világ erkölcsi és spirituális rendjének példás ábrázolásai az ebsterfi világtérkép és a herefordi térkép. Ezek a térképek a világot Krisztus testéhez illesztve ábrázolják, Krisztus fejével, kezeivel és lábaival, melyek világosan jelzik a fő égtájakat. Lásd még: Woodward, 1987; Englisch, 2002. 437–499.; Edson, 2007. 11–32.

31 A legjobb módja annak, hogy nyomon kövessük ezeket a királyi rendeleteket a Horvát Királyságban, ha megvizsgáljuk a királyi hatalom alá rendelt speciális bizottságok munkáját. Lásd: Ančić, 1998. 250–251.; Matijević Sokol, 2008; Majnarić, 2018. 66–71.

32 A horvátok szokásjogára: Kolanović, 1993; Karbić, 1998; Ančić, 2003.

33 A novigradi törvénykönyvre: Jakšić, 2000. 170–180.; Ančić, 2003; Karbić, D. – Karbić, M., 2013. 61–63.; Majnarić, 2018. 82–90.

34 A részletes vizsgálatról az előző két lábjegyzetben idézett munkákon túl lásd: Majnarić, 2022.

hatalmi központjának megőrzését.³⁵ Így a szokások az egyik legfontosabb szerepet játszották a közösség építésében és összetartásában.

Számos esetben megfigyelhető, hogy a szokásoknak milyen gyakorlati szerepe volt a közösség életében.³⁶ 1361-ben I. Lajos egy régóta húzódó peres ügyet a báni bíróság elé utalt. Ezzel egyidejűleg a király utasította Szécsi Miklóst, a Dalmát-Horvát Királyság bánját, hogy az ügyet ne a horvátok vagy a dalmátok szokásai, hanem a magyar jog és a szokások szerint ítélje meg (*non more aut secundum consuetudinem Croatorum an Dalmaticorum, sed iuxta legem et consuetudinem Hungaricalem iudicare deberemus*).³⁷ 1376-ban Durazzói Károly, Dalmácia és Horvátország hercege (*dux*) egy pert a zárai bíróságtól a knini bíróság székhelyére helyeztetett át. Ezt azért tette, mert a zárai bíróság nem Horvátország jogszokásai (*consuetudines Crohacie*) szerint járt el, szemben Kninnel, ahol a horvát jogot megfelelően alkalmazták és világosabban értelmezték (*ubi iura Crohatorum convenienter reddunt et clarius elucidantur*), és ahol ezek a szokások érvényesültek. A herceg azt is hangsúlyozta, hogy Kninben a horvát szokásokban jártas szakértők működtek, akik a horvát területek régi szokásait jól ismerték (*per homines antiquos Crohacie in talibus expertos [...] antiquioribus hominibus dictarum parcium Crohacie, qui scirent consuetudines ipsarum parcium [...] magis expertos in sciendo consuetudines Crohaticas...*).³⁸ Végül, 1383-ban Erzsébet királyné utasította a bán-t, hogy a poljicai férfiak felett a horvátok szokásainak megfelelően ítélkezzen (*iuxta dictor(um) fidelium meorum Croatorum antiquas consuetudinis, seu ordines, et iudicia supradicta [...] fideles nostri homines de Politia [...] legibus, et consuetudinibus Chroatorum [...] et antique consuetudine*).³⁹

Az említett esetek elegendőek annak bemutatására, hogy mit jelentett a horvátok szokása a közösség kohéziója szempontjából, valamint egyúttal azt is jelzik, hogy a központi kormányzat miként támogatta ezt az összetartozást. Ilyen körülmények között a nemesség nagy része ahhoz a közösséghez kívánt tartozni, amely közös értékeket vallott – a horvátok szokásait –, és amely helyi szinten meghatározta, hogy mi számít elfogadhatónak. Mindezt azonban nemcsak a nemesség saját akarata, hanem az uralkodóval való kapcsolata is alakította. Pontosán ezek a sajátosságok jellemezték azt a korporatív csoportot, amelyet *Hrvati*, vagyis horvátok néven ismerünk.⁴⁰

35 Vö. Quillet, 2008. 525.

36 Az esetek részletes elemzése: Majnarić, 2022.

37 Vö. CDCr XIII. 185–190. 127. szám.

38 Vö. MNL OL DL 38492. (1376. május 6.) Az átiratot lásd: Kolanović, 1993. 95–97. Néhány hasznos megjegyzés az átiratról: Ančić, 2013. 195.

39 Erzsébet királyné levelének datálása és átirata: Nazor, 2005. 247. Vö. Nazor, 2015. 52–53.

40 Ez nem azt jelenti, hogy a horvátok, mint társadalmi-elitisztikus és politikailag-közigazgatásilag meghatározott, egyértelműen elkülönülő csoport, ne léteztek volna a kora középkor óta. Jelen esetben az volt a cél, hogy a horvátok (társadalmi és politikai) önértelmezésének (végső) átalakulását hangsúlyozzuk a 14. század folyamán, különösen annak második felében, amikor az általános politikai elmélet és gyakorlat fokozatosan ahhoz a koncepcióhoz vezetett, amely a társadalmat különféle társulási (korporatív) csoportokon keresztül írta le.

A *Hrvati* korporatív közösséghez – mint az egyetlen releváns politikai közösséghez – való tartozás tudata és annak összekapcsolódása a nagyjából körülhatárolt területtel a csoport egyetemlegességéhez vezetett. Visszatérve az írásom elején kifejtett érvekre, az említett identitások és az ezekhez kapcsolódó ideológiai program a történelmi-politikai helyzet és a társadalmi tényezők összeolvadásának eredményeként jöttek létre. Ez a program valóban népszerű volt a horvát nemesi elit körében, és elfogadható az uralkodó politikai és közigazgatási gyakorlat számára is, mindaddig, amíg nem került vele szembe. Ez a program vált a *Hrvati* egyetemlegességének alapjává, és a közösséghez való tartozás gyakorlatilag követelménnyé vált minden nemes számára, aki meg akarta őrizni társadalmi pozícióját.

Az a tény, hogy a 15. századra a tizenkét nemzetség nemeseinek (*nobiles duodecim generationum*) szerveződése – mint e program legjellegzetesebb és leginkább kézzelfogható megnyilvánulása – fokozatosan egy személyeken túlmutató közösségi emlékeztetővé vált, amint az egy 1459-es feljegyzésből is kitűnik,⁴¹ arra utal, hogy a *Hrvati* korporatív csoport monopolizálta a Horvát Királyság társadalmi életét. A *Hrvati* korporatív csoportnak a nemesség jogait és helyzetét sértő külső tényezőkkel szembeni védelmi szerepe tükröződik az 1430. évi, úgynevezett Horvát Testvériségben (*fraternitas Croatorum*) is.⁴² Ez a horvát nemesség szövetsége volt, amelynek az élén a legtekintélyesebb nemesek álltak (Nelipics János és az öt korbáviai gróf), de magában foglalta mindazokat a horvát nemeseket, méltóságviselőket és földbirtokosokat is, akik a horvát megyék bírósági székhelyeihez (Knin, Luka, Lika, Bužani, Krbava, Lapac, Pset, Humljani, Sokolsko, Srb, Poljica, Unac) kötődtek. Bár erről a szövetségről a pusztai említéseken kívül közvetlen források nem maradtak fenn, a neve különösen figyelemreméltó az identitás és a közösség szempontjából. Egy 1401-es forrás szerint a horvát nemesek testvérként tekintettek egymásra.⁴³ Ez azt mutatja, hogy ez a megnevezés nem pusztán a személyes kapcsolatokra utalt, hanem azt a sajátos összefüggést fejezte ki, amely a nemesek helyzete, jogaik és *Hrvatik*hoz való tartozásuk között fennállt. Fontos továbbá kiemelni, hogy a Testvériség is ápolta Zvonimir király emlékét, amit az bizonyít, hogy éves összejöveteleit a Szent Bertalan-templomban tartották, ahol Zvonimir királyt állítólag eltemették.⁴⁴ Egy másik körülmény szintén azt mutatja, hogy a társadalom korporatív felfogása ekkorra már mélyen gyökeret vert.

A Testvériség középpontjában, mintegy patrónusaként, maga Zsigmond király állt.⁴⁵ A Testvériség tagjai úgy tekintettek rá, mint az egyetlen olyan tekintélyre, aki képes és köteles védelmüket biztosítani. A korporatív felfogás irányította a Testvériséget, mint a királyság szokásának őrzőjét, az uralkodó felé. Ez a szemlélet telje-

41 Vö. *Listine*, X. 146. 150. szám.

42 Vö. MNL OL DL 38517. (1430. július 26.) Lásd még: Ančič, 1996. 71–72.; Karbić, 1998. 109–110.; Ančič, 2013. 193.; Majnarić, 2022.

43 Vö. Ančič, 2005. 76–77. 9. szám.

44 A Szent Bertalan-templom jelentőségéről: Budak, 1999. 241–249.; Jakšić, 2000. 245–256.

45 „...concordiam et vnionem atque fraternitatem perfectam inter se ipsos primo ad laudem omnipotentis Dei a quo rite totum bonum fundatur exordium et ad fidelissima seruicia serenissimi regis nostri Sigismundi et per consequens sacre sancte chorone Hungarie...” – MNL OL DL 38517. (1430. július 26.)

sen összhangban áll azzal az elképzeléssel, amely a késő középkori politikai közösséget misztikus testként fogta fel, ami világosan tükröződik a Testvériség ellen elkövetett vétségek esetében kiszabott bírságok elosztásában is. A legelőkelőbb nemesek fizették a legmagasabb bírságokat, és minden bírság fele a királyi kincstárba került. Így a Testvériség értékei elleni vétség egyszersmind az uralkodó ellen elkövetett sérelemnek számított.

A Testvériség esete világos betekintést nyújt a horvát nemességen belüli kohézió tényleges mértékébe és a *Hrvati* korporatív csoport kialakulásának folyamatába, kijelölve azt az irányt, amely mentén érdemes keresni a választ a fentebb említett, a 14. századi horvát nemzetre vonatkozó kérdésre. Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy egy átfogóbb válasz érdekében sokkal fontosabb a politikai-ideológiai üzenet diszkurzív értékeit vizsgálni, amely üzenet a *Pactában* fejeződik ki a legtisztábban, mint a mindennapi politikai és társadalmi gyakorlatot. Az a tény, hogy ez az üzenet áll a *Hrvati* korporatív csoport középpontjában, és hogy ez a csoport ténylegesen létezett a 14. század második felétől, tette lehetővé a premodern horvát nemzet kialakulásának folyamatát egy bizonyos társadalmi és történeti kontextusban – akár alkalmazzuk Smith modelljének előfeltevéseit, akár nem. Éppen ezért nem az a döntő, hogy ezt a horvát nemzetet kezdetben diszkurzív módon értelmezték-e, hanem az a tény, hogy ez a közösségben központi szerepet betöltő jellegzetes diskurzus idővel finomodott és változott, majd pedig történelmi tényné vált, és ilyen módon rendkívül alkalmas bizonyítékként szolgálhatott a társadalmi helyzet kiépítése során.

A horvát nemzet fogalma

Végezetül ismét fel kell tennünk a kérdést: beszélhetünk-e horvát nemzetről a 14. században, amikor azokról az alattvalókról van szó, akik abban az időben teljes jogi státusszal rendelkeztek? Annak ellenére, hogy a 14. században a horvát nemzet kezdetben csak egyikének tekinthető a horvát nemesség sokféle identitásának, egységesítő hatása – amit megerősített a későbbi államalakulat iránti igény, valamint a törekvés, hogy az összetett társadalmi valóságot leegyszerűsítsék, többek között úgy, hogy ezt a bonyolult rendszert kezelhető korporatív csoportokba szervezzék – nyomon követhető a 14. században és részben a 15. században. Úgy tűnik tehát, hogy a horvát nemzet fogalma, legalábbis a történeti kutatás számára, ugyanúgy funkcionált a késő középkorban, mint a 19. században, csupán eltérő konnotációkkal és jelentésekkel, az adott kortól és használatának kontextusától függően. Ezért – talán bizonyos mértékig a perennalista megközelítéshez közel állva – azt állítom, hogy a horvát nemzet kialakulását a késő középkorban kell keresnünk, de elemei a történelem folyamán alkalomszerűen megjelentek és tovább alakultak, valahányszor erre igény volt. Úgy vélem, nem feltételezhető, hogy ez a nemzet teljesen folytonos lett volna, ehelyett (diszkurzív) elemei fokozatosan alakultak ki. Ez a „nemzet” hosszabb időszakokra eltűnt és nem maradt állandó hosszú időn át. Mindazonáltal ez a bizonytalan körvonalú „nemzet” – a maga világosan megfogal-

mazott elemeivel – egy megfelelő politikai és társadalmi pillanatra, külső, illetve egyéb tényezők nyomására várt, hogy valósággá váljon.

Fordította: B. Halász Éva

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelye

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)

DL =Diplomatikai Levéltár

2. Kiadott források

Ančić

2005 Ančić, Mladen: Splitski i Zadarski kaptol kao „vjerodostojna mjesta”. In: *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*, 11. (2005) 11–77.

CDCr

1904–1990 *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae. Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. II–XVIII. Coll. Tadeusz Smičiklas. Zagrabiae, 1904–1990.

HC

1994 Krčelić, Baltazar Adam [Kerchelich, Balth. Adam]: *Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis. Partis primae, tomus primus*. Zagreb, 1994. [Reprint.]

Listine

1891 *Listine o odnosajih izmedju juznoga slavenstva i Mletačke Republike*. Vol. 10. *Od godine 1453 do 1469*. Skupoio, uredio: Ljubić, Šime. Zagreb, 1891.

MIC

1863 Lucio, Giovanni: *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau*. Venetia, 1673.

Somogyi, F. – Somogyi, L.

1986 Somogyi, Ferenc – Somogyi, Lel F.: Ludovici I. Regis, decretum unicum, anno 1351, editum 1986. In: *Louis the Great, King of Hungary and Poland*. Eds.: Várdy, Steven Béla – Grosschmid, Géza – Domonkos, Leslie S. New York, 1986. 453–483.

3. Szakirodalom

Ančić

1996 Ančić, Mladen: Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku. In: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 38. (1996) 53–95.

1997 Ančić, Mladen: *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*. Zadar–Mostar, 1997.

1998 Ančić, Mladen: Desetljeće od godine 1091. do 1102. u zrcalu vrela. In: *Povijesni prilozi*, 17. (1998) 233–259.

2003 Ančić, Mladen: Vrijeme i okolnosti postanka Novigradskog zbornika. In: *Povijesni prilozi*, 22. (2003) 25. sz. 133–160.

2009 Ančić, Mladen: Od tradicije „sedam pobuna” do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća. In: *Povijesni prilozi*, 28. (2009) 37. sz. 43–96.

2013 Ančić, Mladen: Dva teksta iz sredine 14. stoljeća. Prilog poznavanju „društvenog znanja” u Hrvatskom Kraljevstvu. In: *Starohrvatska prosvjeta*, 40. (2013) 155–199.

2019 Ančić, Mladen: Gradu kmeti ili iobagiones castri kao element društvene strukture Hrvatskoga kraljevstva. In: *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, 6. (2019) 35–132.

2020 Ančić, Mladen: The Unlikely Winner: Charles Robert’s Rise to Power. In: *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, 7. (2020) 127–156.

Ančić–Shepard–Vedriš

2018 *Imperial Spheres and the Adriatic: Byzantium, the Carolingians and the Treaty of Aachen (812)*. Eds.: Ančić, Mladen – Shepard, Jonathan – Vedriš, Trpimir. New York, 2018.

Anderson

2006 Anderson, Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, 2006.

Antoljak

1980 Antoljak, Stjepan: *Pacta ili Concordia od 1102. godine*. Zagreb, 1980.

Armstrong

1982 Armstrong, John A.: *Nations before Nationalism*. Chapel Hill, NC, 1982.

Backerra

2019 Backerra, Charlotte: Personal Union, Composite Monarchy and ‘Multiple Rule’. In: *The Routledge History of Monarchy*. Eds.: Woodacre, Elena et al. London – New York, 2019. 89–111.

Barth

1969 Barth, Fredrik: *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Boston, 1969.

Berend

2001 Berend, Nóra: *At the Gate of Christendom: Jews, Muslims and “Pagans” in Medieval Hungary, c. 1000. – c. 1300*. Cambridge, 2001.

Beuc

1985 Beuc, Ivan: *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Pravnopovijesne studije*. Zagreb, 1985.

Breuilly

1993 Breuilly, John: *Nationalism and the State*. Manchester, 1993.

Budak

1995 *Etnogeneza Hrvata. Ethnogeny of the Croats*. Ed.: Budak, Neven. Zagreb, 1995.

1999 Budak, Neven: Was the Cult of Saint Bartholomew a Royal Option in Early Medieval Croatia. In: *...The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways... Festschrift in Honor of János M. Bak*. Eds.: Nagy, Balázs – Sebők, Marcell. Bp., 1999. 241–249.

2008 Budak, Neven: Identities in Early Medieval Dalmatia (Seventh–Eleventh Centuries). In: *Franks, Northmen and Slavs: Gentis and State Formation in Early Medieval Europe*. Eds.: Garipzanov, Ildar H. – Geary, Patrick J. – Urbańczyk, Przemysław. Turnhout, 2008. 223–241.

Burns

2008 *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350–c. 1450*. Ed.: Burns, J. H. Cambridge, 2008.

Canning

1996 Canning, Joseph: *A History of Medieval Political Thought, 300–1450*. London, 1996.

Curta

2005 *Borders, Barriers, and Ethnogenesis: Frontiers in Late Antiquity and the Middle Ages*. Ed.: Curta, Florin. Turnhout, 2005.

2008 *The Other Europe in the Middle Ages*. Ed.: Curta, Florin. Leiden–Boston, 2008.

Csukovits

2013 *L'Ungheria angioina*. A cura di Csukovits, Enikő. Roma, 2013.

Dzino

2010 Dzino, Danijel: *Becoming Slav, Becoming Croat: Identity Transformations in Post-Roman and Early Medieval Dalmatia*. Leiden–Boston, 2010.

Dzino–Milošević–Vedriš

2018 *Migration, Integration and Connectivity on the Southeastern Frontier of the Carolingian Empire*. Eds.: Dzino, Danijel – Milošević, Ante – Vedriš, Trpimir. Leiden, 2018.

Edson

2007 Edson, Evelyn: *The World Map, 1300–1492: The Persistence of Tradition and Transformation*. Baltimore, 2007.

Elliott

1992 Elliott, J. H.: A Europe of Composite Monarchies. In: *Past & Present*, 137. (1992) 1. sz. 48–71.

Engel

2001 Engel, Pál: *The Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary, 895–1526*. London – New York, 2001.

Englisch

2002 Englisch, Brigitte: *Ordo orbis terrae. Die Weltsicht in den Mappae mundi des frühen und hohen Mittelalters*. Berlin, 2002.

Gat

2013 Gat, Azar: *Nations: The Long History and Deep Roots of Political Ethnicity and Nationalism*. Cambridge, 2013.

Geary

2003 Geary, Patrick J.: *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*. Princeton–Oxford, 2003.

Geertz

1963 Geertz, Clifford: *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*. New York, 1963.

Gellner

1983 Gellner, Ernest: *Nations and Nationalism*. Ithaca, 1983.

Gillett

2002 *On Barbarian Identity: Critical Approaches to Ethnicity in the Early Middle Ages*. Ed.: Gillett, Andrew. Turnhout, 2002.

Goldstein

1984 Goldstein, Ivo: Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? (Prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu.) In: *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 17. (1984) 35–54.

Grosby

2005 Grosby, Steven E.: *Nationalism: A Very Short Introduction*. Oxford – New York, 2005.

Hall

1998 *The State of the Nation: Ernest Gellner and the Theory of Nationalism*. Ed.: Hall, John A. Cambridge – New York, 1998.

Hen-Innes

2000 *The Uses of the Past in the Early Middle Ages*. Eds.: Hen, Yitzhak – Innes, Matthew. Cambridge, 2000.

Hirschi

2012 Hirschi, Caspar: *The Origins of Nationalism: An Alternative History from Ancient Rome to Early Modern Germany*. Cambridge – New York, 2012.

Hroch

2007 Hroch, Miroslav: *Comparative Studies in Modern European History: Nation, Nationalism, Social Change*. Aldershot–Burlington, 2007.

2015 Hroch, Miroslav: *European Nations: Explaining their Formation*. London, 2015.

Jakšić

1998 Jakšić, Nikola: Materijalni odrazi Kolomanove vojne u Sjevernoj Dalmaciji. In: *Povijesni prilozi*, 17. (1998) 269–286.

2000 Jakšić, Nikola: *Hrvatski srednjovjekovni krajobrazi*. Split, 2000.

Karbić

1998 Karbić, Damir: Hrvatski plemićki rod i običajno pravo. Pokušaj analize. In: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, 16. (1998) 73–117.

1999 Karbić, Damir: Defining the Position of Croatia during the Restoration of Royal Power (1345–1361): An Outline. In: *...The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways... Festschrift in Honor of Janos M. Bak*. Eds.: Nagy, Balázs – Sebők, Marcell. Bp., 1999. 520–526.

2000a Karbić, Damir: *The Šubići of Bribir: An Example of the Croatian Noble Kindred*. [PhD dissertation.] Bp., 2000.

2000b Karbić, Damir: Šubići i „dobri kralj Zvonimir”. Prilog proučavanju upotrebe legendi u politici hrvatskih velikaških obitelji. In: *900 godina Bašćanske ploče (1100.–2000.)*. Gl. ur.: Strčić, Petar. Baška, 2000. 271–280.

Karbić, D. – Karbić, M.

2013 Karbić, Damir – Karbić, Marija: *The Laws and Customs of Medieval Croatia and Slavonia: A Guide to the Extant Sources*. London, 2013.

Kedourie

1994 Kedourie, Elie: *Nationalism*. Fourth, expanded edition. Oxford–Cambridge, 1994.

Klaić

1956 Klaić, Nada: Plemstvo dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske. In: *Historijski zbornik*, 9. (1956) 83–100.

1958–1959 Klaić, Nada: Postanak plemstva „dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske”. In: *Historijski zbornik*, 11–12. (1958–1959) 121–163.

Klaić–Petricoli

1976 Klaić, Nada – Petricoli, Ivo: *Zadar u srednjem vijeku do 1409*. Zadar, 1976.

Klaniczay

2002 Klaniczay, Gábor: *Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe*. Cambridge, 2002.

Kolanović

1993 Kolanović, Josip: Hrvatsko običajno pravo prema ispravama XIV. i XV. stoljeća. In: *Arhivski vjesnik*, 36. (1993) 85–98.

Kurelac

1970–1971 Kurelac, Miroslav: Povijesni zapis nazvan „Anonimna [splitska] kronika” u rukopisu Naučne biblioteke u Zadru. In: *Historijski zbornik*, 23–24. (1970–1971) 363–374.

Laszlovszky et al.

2018 *The Economy of Medieval Hungary*. Eds.: Laszlovszky, József – Nagy, Balázs – Szabó, Péter – Vadas, András. Leiden, 2018.

Latham

2012 Latham, Andrew: *Theorizing Medieval Geopolitics: War and World Order in the Age of the Crusades*. New York, 2012.

Majnarić

2018 Majnarić, Ivan: *Plemstvo zadarskog zaleđa u XIV. i XV. stoljeću*. Zadar, 2018

2021 Majnarić, Ivan: The Making of a Nation: Identities of the Croatian Nobility during the Second Half of the Fourteenth Century. In: *Specimina Nova. Pars Prima. Sectio Mediaevalis*, 11. (2021) 127–144.

2022 Majnarić, Ivan: Vazda ljublaše pravdu s našimi pr'vimi. Združivanje plemstva u Kraljevini Hrvatskoj anžuvinskog doba. In: *Zadarski mir. Prekretnica anžuvinskog doba*. Ur.: Ančić, Mladen – Nekić, Antun. Zadar, 2022. 289–319.

Margetić

2003 Margetić, Lujo: Povezanost strukture hrvatskog društva i političkih odnosa u srednjem vijeku (do pojave staleža). In: *Rad HAZU*, 487. (2003) 1–150.

Marun

1897 Marun, Lujo: Dvie nadpisne uspomene o hrvatskom kralju Zvonimiru. In: *Starohrvatska prosvjeta*, 3. (1897) 1. sz. 3–8.

Matijević Sokol

2008 Matijević Sokol, Mirjana: Nostrum et regni nostri registrum. Srednjovjekovni arhiv Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. In: *Arhivski vjesnik*, 51. (2008) 237–257.

Milošević

2000 *Hrvati i Karolinzi. Rasprave i vrela*. Ur.: Milošević, Ante. Split, 2000.

Nazor

2005 Nazor, Ante: O pismu ugarsko-hrvatske kraljice Elizabete (Zadar, 3. studenoga 1383). In: *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 98. (2005) 1. sz. 243–249.

2015 Nazor, Ante: *Splitsko-poljički odnosi XIV. i XV. stoljeća*. Split, 2015.

Nemet

2006 Nemet, Dražen: Smrt hrvatskog kralja Zvonimira. Problem, izvori i tumačenja. In: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 38. (2006) 73–91.

Özkirimli

2010 Özkirimli, Umut: *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*. Basingstoke, 2010.

Péter

2003 Péter, László: The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible. In: *The Slavonic and East European Review*, 81. (2003) 3. sz. 421–510.

Pohl–Reimitz

1998 *Strategies of Distinction: The Construction of the Ethnic Communities, 300–800*. Eds.: Pohl, Walter – Reimitz, Helmut. Leiden–Boston–Köln, 1998.

Quillet

2008 Quillet, Jeannine: Community, Counsel and Representation. In: *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350–c. 1450*. Ed.: Burns, J. H. Cambridge, 2008. 520–572.

Rady

2000 Rady, Martyn: *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*. London, 2000.

Raukar

1997 Raukar, Tomislav: *Hrvatsko srednjovjekovlje. Prostor, ljudi, ideje*. Zagreb, 1997.

2002 Raukar, Tomislav: *Seljak i plemić hrvatskoga srednjovjekovlja*. Zagreb, 2002.

Šišić

1905 Šišić, Ferdo: O smrti hrvatskoga kralja Zvonimira. In: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, 8. (1905) 1–29.

Smith

1999 Smith, Anthony D.: *Myths and Memories of the Nation*. Oxford, 1999.

2000 Smith, Anthony D.: *The Nation is History: Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*. Hannover, 2000.

2009 Smith, Anthony D.: *Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*. London – New York, 2009.

Stepanov

2010 Stepanov, Tsvetelin: *The Bulgars and the Steppe Empire in the Early Middle Ages: The Problem of the Others*. Leiden–Boston, 2010.

Szeberényi

2017 Szeberényi, Gábor: „Granice” Slavonije u 13.–14. stoljeću. Napomene za prosudbu granične uloge Drave i Gvozda. In: *Scrinia Slavonica*, 17. (2017) 419–434.

Szende

2016 Szende, Katalin: Continuity and Change in the Urban Network of Hungary in the Early Angevin Period. In: *Banatica*, 26. (2016) 2. sz. 53–73.

Tierney

1982 Tierney, Brian: *Religion, Law, and the Growth of Constitutional Thought, 1150–1650*. Cambridge, 1982.

Van den Berghe

1981 Van den Berghe, Pierre: *The Ethnic Phenomenon*. New York, 1981.

Várdy–Grosschmid–Domonkos

1986 *Louis the Great, King of Hungary and Poland*. Eds.: Várdy, Steven Béla – Grosschmid, Géza – Domonkos, Leslie S. New York, 1986.

Watts

2009 Watts, John: *The Making of Polities: Europe, 1300–1500*. Cambridge, 2009.

Woodward

1987 Woodward, David: Medieval Mappaemundi. In: *The History of Cartography*. Vol. I. *Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean*. Eds.: Harley, J. B. – Woodward, David. Chicago, 1987. 286–358.

IVAN MAJNARIĆ

THE MAKING OF A NATION

IDENTITIES OF THE CROATIAN NOBILITY DURING THE SECOND HALF OF
THE FOURTEENTH CENTURY

During the 14th century, the state and governmental development brought forward the need to simplify a complex social reality. The management of this complexity eventually led to the formation of more tightly connected social groups, some of which can be considered as corporate groups. At the same time, different identities became clearly visible. Both processes can be observed in the Kingdom of Croatia during the Angevin reorganization of their dominions. The paper argues that these processes, among other things, nurtured the emergence of a pre-modern Croatian nation.

CONTENTS

Slavonia, Croatia, and Dalmatia: Diverse Histories – Divergent Approaches (Éva B. Halász)	1
<i>Studies</i>	
Antun Nekić: <i>(Tota) Sclauonia</i> : Spectrum of Meanings in the Thirteenth Century	5
Judit Gál: Estates, Wars, Reforms: Conflicts between Trogir and Split in the Context of the Hungarian Royal Policy (1105–1270)	35
Éva B. Halász: Substituting the Bans of Slavonia in the Fourteenth Century: <i>Vicebanus, Vice(s)gerens, Tutor, Occupator, Rector</i>	55
Ivan Majnarić: The Making of a Nation: Identities of the Croatian Nobility during the Second Half of the Fourteenth Century	75
István Kádas: From the Adriatic Coast to the Hernád Valley: The Ragusans of Abaúj County	93
Bence Péterfi: A New Manuscript of the Autobiography by Andreas Krabat von Lappitz	111
<i>Book Reviews</i>	
The Role of Economic Policy in the Formation of Territorial Rule (Veronika Rudolf)	167

Ára: 900 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáman: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2026. évi megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap
és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

Nemzeti
Kulturális
Alap

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

ELTE | HTK
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET

